

Sík Sándor (1889--1963) piarista költő, műfordító, irodalomtörténész és esztéta, s a két világháború közötti korszak egyik legkiválóbb tanáregyénisége 1930 és 1944 között volt a szegedi egyetem Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének professzora. Ezalatt a másfél évtized alatt nemcsak az irodalmat értő bölcsészhallgatók tucatjait és leendő tanárok százait bocsátotta útjára, hanem tudósként és tudományszervezőként bekapcsolta tanszékét az ország szellemi vérkeringésébe. Elsősorban a tudós tanárra emlékeztek volt tanszékének kései utódai az 1989. február 28-án rendezett szegedi emlékülésen. Az itt elhangzott előadások többségét tesszük közzé e kötetben, mert hisszük, hogy Sík Sándor életműve olyan érték, amit nem szabad veszendőbe hagyni.

Greza Ferenc

SIK SÁNDOR AZ EGYETEMI KATEDRÁN

Sík Sándor fél évszázados alkotói pályájának gondolatokban és művekben talán legtermékenyebb időszaka azon másfél évtized, mely a szegedi egyetemi katedrához kötődik. A költő és szépíró teljesítményére jótékony hatással van a szellemi közeg: nemcsak oly kiváló pályatársak munkássága, mint Zolnai Béláé, Kerényi Károlyé, Mészöly Gedeoné és Marót Károlyé, hanem a Fiatalok Művészeti Kollégiumának pezsgő élete is. Előadásai anyagából a magyar irodalom történetének nagyigényű összefoglalása bontakozik ki, s ekkor keletkezik *Esztétikája*, melyet méltán tarthatunk a Riedl-tanítvány teoretikus legfontosabb alkotásának. Személyiségében az iskolateremtő tudós és az ifjúság erkölcsi arculatát formáló nevelő páratlan egységbe forr össze. A személyiségét jellemző lelki béke és derűs kedély rendkívüli munkabírásban és alkotói termékenységben ölt testet.

Mindenekelőtt annak tisztázására kell kísérletet tennünk, miképp került Sík Sándor, a budapesti piarista gimnázium tudós tanára a Kolozsvárról Szegedre települt egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékére. A bölcsészkar iratokból jól rekonstruálható a folyamat. A pályázatelőkészítő és -véleményező bizottság, melynek Zolnai Béla az elnöke, tagjai pedig Horger Antal és Huszti József professzorok, 1929. március 21-én ül össze, hogy - föltehetően felső sugalmazásra - javasolja a vallás- és közoktatási miniszternek - Dézsi Lajos mellé - egy második magyar irodalomtörténeti tanszék felállítását. A számításba vett jelöltek listája cáfolja a legendát, mely szerint az új tanárt a felekezeti prioritás elve juttatja katedrára. Mindenekelőtt Alszegey Zsolt, Kéky Lajos, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Sík Sándor, Szinyei Ferenc, Voinovich Géza, Zlinszky

Aladár és Zsigmond Ferenc jelentkezését várják és sugalmazzák. Végülis csak két pályázat érkezik be Klebelsberg Kuno címére: az Ady-kutató Földessy Gyuláé és a nemrég megjelent **Gárdonyi, Ady, Prohászka** című tanulmánykötet szerzőjéé, Sík Sándoré. A bizottság közülük az utóbbi mellett voksol. Sík javára írja "sokirányú működését": egyéniségében a tudós "boncoló" és az esztéta "megértő" képességének szervülését, munkásságában a két irány, a filológus és a költő "csodálatos egységét". Amellett, hogy "nívóban, esztétikai képzettségben és az irodalommal szemben megkívánható mindenfajta tehetségben messze kimagaslik sok szürke tudóstársa közül", egyúttal "szuggesztív hatású, áldozatos lelkű" tanárember is. Főképpen a XIX. és a XX. század irodalmának kutatója, de otthon van a középkor kultúrájában, továbbá - mint kritikái tanúsítják - az élő irodalomban is. A perdöntő azonban - paradox módon épp Földessyvel szemben - Sík imént említett Ady-tanulmánya. "Végre egy kritikus, aki a tudománynak teljes fegyverzetében síkraszáll Ady értéke mellett" - találjuk a Zolnay-fogalmazta előterjesztésben. Ha van is hányatott életével kapcsolatos morális kifogása, a költő értékét sohasem kisebbíti, sőt meggyőzően bizonyítja: Ady sokkal egyetemesebb szellem annál, semhogy - ellentétben Földessy állításával - csupán a protestantizmus perspektívájából volna jellemezhető. Zolnay ügyesen védi ki az egyetlen - föltehetően várható - ellenérvet is: vajon Sík lírai alkata, költői mivolta nem korlátozza-e a leendő professzort kutatói módszereinek egzaktságában és szintéziseinek megbízhatóságában. Az esetleges ellenvetésnek elébe menve Babits 1919-es egyetemi tanárságára, a világirodalomból pedig Schiller és Romain Rolland történelmi és zenetudományi professzorságára hivatkozik. "Sík Sándort abszolút értelemben egy magyar irodalomtörténeti tanszék ellátására alkalmasnak tartom mind tudományos, mind pedagógiai szempontból" - összegzi véleményét. Így a kari tanács szeptember 26-i ülésén - 8 igen, 1 nem szavazattal és 4 tartózkodással - tehát meggyőző szótöbbséggel ajánlja Sík Sándor kinevezését a II. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék nyilvános rendes tanárává, amely javaslatot a VKM 1929. december 29-én kelt határozatával erősíti meg. Amikor pedig három év múlva Dézsi Lajos váratlanul elhalálozik, Hóman Bálint meg, az új kultuszminiszter - elődje építő szellemét megtagadva és takarékosági okokra hivatkozva - a Ferenc József

Tudományegyetemen csak egy irodalomtörténeti tanszék működését engedélyezi, a bölcsészettudományi kar tanácsa Mészöly Gedeon bizottsági elnök javaslatára egyhangú szavazással Sík Sándort jelöli a megüresedett Dézsi-tanszék vezetésére. Ezért munkaköréhez - 1932. december 20-i újabb kinevezésével kezdődően - nemcsak az "újabb", de a "rég" magyar irodalom tanítása is hozzátartozik.

Sík, az új professzor mindenekelőtt mint tudományszervező alkot maradandót. Egyik fő törekvése, hogy a szegedi egyetemen modern szemléletű irodalomtörténeti központot építsen ki. (Zárójelben jegyzem meg, a modernség fogalma akkor a pozitívizmus meghaladását és a rugalmas szellemtörténeti gondolkodásmód meghonosítását jelenti.) Ennek érdekében több magántanári habilitációt is kezdeményez: a felvilágosodás és romantika korának komparatisztikai elemzésére, illetve az 1606 előtti magyar irodalomtörténetre (mint Lengyel András leírta: a kari tanácsban Zolnaival összefogva és a konzervatív csoporttal kompromisszumot kötve) Szerb Antalét és Timár Kálmánét, majd - hiánypótló szándékkal - a magyar dráma elméletének és történetének tárgykörére Galamb Sándorét, a délszláv-magyar összehasonlító kultúrtörténet témájára meg Pável Ágostonét, végül pedig a preromantika és biedermeier ízlés vizsgálatára Baróti Dezsőét. A nyugati magyar diaszpórával való kapcsolatot erősítendő oklevél és szigorlat nélkül fogadja el doktori értekezésül a clevelandi kollégium tanárának, Reményi Józsefnek kritikagyűjteményét. A tudományos utánpótlás biztosítására irodalomtörténeti pályázatokat ír ki, legjobb tanítványainak bel- és külföldi ösztöndíjakat szerez. A hely kultusza vezérli, amikor támogatja (1932-ben) Móra Ferenc, majd (1935-ben) Szalay József diszdoktori kitüntetését. Szívesen vállal szerepet - bírálóbizottsági tagként - rokon tudományzakokon (így néprajzban, esztétikában) a magántanári minősítés ügymenetében (Bálint Sándor, Ortutay Gyula, Baránszky-Jób László).

Nem kisebb az érdeme a magyar irodalomtörténet oktatójának minőségében sem. A szegedi katedra tudvalevőleg egyszemélyes tanszék: a tanárnak - heti hét-nyolc órában - magának kell ellátnia a tanszéki feladatokat. A hallgatói létszámot mértéken felül (mintegy kétszázra) duzzasztják a polgári iskolai tanárképzősök. E nehéz helyzetben Sík többször is (például 1940 őszén, aztán 1943 tavaszán) kísérletet tesz, hogy tanszékén fizetett tanársegédi állást

szervezhessen, s a remélt státust tanítványa, Baróti Dezső alkalmazásával tölthesse be. A kari tanács támogatója is kérelmét, ám a minisztérium - ürügyként a középiskolai tanárhiányra hivatkozva - konzekvensen elutasítja. Így aztán - nem számítva az egymást váltó díjtalan gyakornokok és tanársegédek: Baróti Dezső, Paku Imre, Pálffy Edit, Rátkai László, Cseney Magda, Kardos Ingeborg Klára szerény könyvtárosi közreműködését - a professzor az előadások tartásában önmagára van utalva. A tematikát, tekintettel az összevont évfolyamokra, négyéves ciklusokra osztja. Gondot fordít arra, hogy a magyar irodalom történetének valamennyi korszakát bemutassa, s közben korpép és műelemzés kellő arányát alakítsa ki. Oldja a historizáló áttekintések egyoldalúságát: nemcsak a főbb eszme- és stílusirányokat tárgyalja, hanem (a regény és a dráma esetében) műfaji összefoglalásokat is készít. Emelkedett izléséről és biztos értéktudatáról egyaránt tanúskodik, hogy az irodalmi folyamatból önálló szakkollégium keretében mely alkotóknak a portréját nagyítja ki: a XVII. századból Pázmányét és Zrínyiét, a felvilágosodás és a romantika idejéből Kazinczyét, Csokonaiét és Vörösmartyét, a nemzeti klasszicizmusból Petőfiét és Aranyét, a modern korból Adyét. A korszerűsítés igényét jelzi, hogy Sík - a történeti tárgy szűkös empirizmusát meghaladón - minden félévben hirdet irodalomelméleti, irodalomesztétikai tárgyú előadást is (**Poétika; Stilisztika és vers-tan; A versolvasás tudománya és művészete; Az irodalomtudomány alapfogalmai; Az irodalom esztétikája** stb.). Az irodalomelmélet kritikai elevenségét a kortárs törekvéseket vizsgáló studiumokkal ösztönzi (**Napjaink irodalmi főirányai; Újabb magyar remekművek elemzése**). A tanárképzés érdekét pedig szakmódszertani előadások beiktatásával szolgálja (**A középiskolai magyartanítás módszere; A magyar irodalom az iskolában**). Alighanem ő az első, aki egyetemi katedrán József Attila korszakos jelentőségű költészetét elemzi. Kitűnő előadó: estébe nyúló óráin a kortársi emlékezet tanúsága szerint nemcsak tanítványai, de más karok hallgatói és a város irodalombarátai is jelen vannak. Gondolatmeneteinek eredetisége és logikája, stílusának szépsége és tisztasága egyszerre felel meg a tudományos publikáció szakszerűségének és a felsőfokú ismeretterjesztés élményszámba menő művészetének.

Áttérve Sík tanórán kívüli (közművelődési) tevékenységére, csupán utalhatok patrónusi szerepére, melyet a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában játszik: 1933. december 18-án ő mutja be a kört a Dugonics Társaságban, részt vesz falujárásaikon, jelen van a Színházbarátok Társaságának zászlóbontásakor és a Szinpad című folyóirat megalapításában, Radnóti mellé áll az Ujvárosi pásztorok énekét követő sajtópörben. Kevésbé ismert, hogy spiritus rectora az egyetemi ifjúság amatőr színházi mozgalmának. Hatásáról, közreműködéséről Paku Imre, az Egyetemi Színházi Társaság krónikaírója e tájékoztatást adja: "Sík Sándor drámatörténeti és esztétikai előadásai alatt olyan élmények rakódtak le az ifjúság lelkébe, melyek egyfelől a drámai művek minden rétegét egyénien is megvilágították, és egyúttal nyugtalanító vágyakat sugalltak az ifjúság komolyabb rétegeinek lelki világába a színjátszás személyes élménnyé tételére." Sík - amint a fiataloknak adott tanulmányában kifejti - több okból is rokonszenvez a diákszínház törekvéseivel. Egyrészt a Kodály-féle nyelvvdő mozgalom szerves részének tekinti: "Azok a derék fiúk és leányok, akik hosszú hetek óta pihenéstől ellopott óráikat arra áldozzák, hogy a Hamlet-fordító Arany János klasszikus mondataival szembesüljenek, gondolatjárásának és ritmikájának zenéjét egész lelkükkel, sőt testükkel átéljék, nemcsak emberi, hanem nemzeti szempontból is a szó legszentebb értelmében legfelsőbb fokú oktatásban, sőt nevelésben részesülnek, és maguk is apostolaivá és nevelőivé lesznek legnagyobb nemzeti szentségünknek: a magyar nyelvnek" - fejtegeti. Másrészt szükségesnek ítéli művészeti szempontból is: "Az utolsó évtizedek legtöbb színházi reformja, nálunk is, külföldön is, fiatal emberektől indul ki, akik emberi és művészi ideálokat hoztak magukkal az elszürkült, elköznapiasodott, elüzletiesedett modern színházi üzem világába, és ezeket az ideálokat megpróbálták megvalósítani, új utakat törni" - szögezi le. A vezető tanár sugalmazásától nem függetlenül, a Társaság tervei közt szerepel a klasszikusok felújítása mellett az új magyar dráma támogatása is: darabot kérnek Kodolányitól, Tamási Árontól, Németh Lászlótól, Síktól a Zrínyit szeretnék bemutatni. Erre azonban már nem kerülhet sor: a Hamlet rendezője és királynője, Horváth István és Tóth Kata öngyilkosságukkal tiltakoznak a zsidótörvények embertelensége ellen, s az együttes szétesik.

A szegedi professzorság szomorú fináléval zárul. Sík utolsó éveit a magyarság fenyegető történelmi katalizmája és a jogsértő törvények embertelensége árnyékolja be. 1940 őszén még megújítják professzori kinevezését, de volt tanítványa, Szerb Antal már kénytelen visszaadni egyetemi magántanári címét. A zsidótörvényekben előírt származási iratok helyett e levelet küldi Banner János dékánnak: "Méltóságos Uram, Kerényi professzor úrral való beszélgetésem alapján tisztelettel kérném, hogy a körülményekre való tekintettel kérvényemet ne méltóztassék a Kar elé terjeszteni." Az 1943. december 11-i kari ülésen aztán őt magát is támadás éri. Ugyanis Sík Sándor az előterjesztője Bálint Sándor és Ortutay Gyula nyilvános rendkívüli tanárrá történő kinevezésének. "Ma tudományának kétségtelenül az egész országban egyik legelső és legtekintélyesebb képviselője" - indokolja Ortutayval kapcsolatos személyi javaslatát. A jobboldal fő hangadója, Kogutovicz Károly földrajzprofesszor azonban különvéleményt jelent be: Ortutaynak felrója, hogy 1941 novemberében (szemtanúk állítása szerint) részt vett a szegedi Szociáldemokrata Párt egyik gyűlésén, kapcsolatban állt a **Válasz** zsidó szerkesztőjével, Sárközi Györggyel, sőt kötetet vállalt a nevezetes szociográfiai sorozatban, a **Magyarország felfedezésében**, amiért szerinte nem kitüntetéssel, hanem megbélyegzéssel érdemelne. Sík kitart eredeti álláspontja mellett, a tanács többsége is őt támogatja, a VKM azonban csak Bálint Sándor kinevezését hagyja jóvá. (A visszalépő Ortutayt majd csak a demokratikus kormány kultuszminisztere, Teleki Géza nevezi ki.) 1944 tavaszán aztán neki is be kell szereznie származási okmányait, és "igazoló bizottság" elé állnia. A II. kategóriába sorolják, azok közé, akik a VKM-nél az 1530/1944. sz. rendelet szerint fellebezést nyújthatnak be. Az emberi méltóságát megalázó tortúra azonban nem töri meg, inkább megerősíti humanizmusában, s magatartását cselekvő irányba tereli.

Az ostrom után visszatér Szegedre: 45 márciusától a tanév végéig még ő a tanszék vezetője. Alakját megkapóan idézi a tanítvány, Péter László: "Emlékszem energikus mozgására, lobogó reverendájára, az auditorium maximum előadói asztalán feltornyosuló könyvekre, melyekből minden órán bőven olvasott fel. Aztán emlékszem arra is, amikor 1945 tavaszán a megfogyottan, sápadtan visszaérkezett afelől faggattuk, hogyan vészelte át a német megszállást, s ő

arról beszélt, hogyan sikerült könyvtárát ládába rakva megmen-
tenie." Az augusztus 4-i tanácsülés jegyzőkönyvében azonban e meg-
jegyzést találjuk: "Miután dr. Sík Sándor egyetemi nyilvános rendes
tanár a Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöki tisztét látja el, nem
valószínű, hogy az 1945/46-os tanévben visszatérhetne tanszékére."
A minisztérium egyelőre szabadságolja: óráit Vajtai István veszi
át, majd fél év múlva Koltay-Kastner Jenő, aki intézetvezetői funk-
ciójában is helyettesíti, míg csak (1948-ban) utódjaként ki nem ne-
veszik egykori tanítványát, Baróti Dezsőt.

Sík Sándor nevét utca, intézmény nem őrzi Szegeden. De alak-
ja, életműve elevenen él tanítványai emlékezetében és az utókor ér-
tékmentő hagyományápolásában.

Ferenc Grözsa

Sándor Sík als Lehrstuhlinhaber an der Universität Szeged

Sándor Sík war 1929-1945 Leiter des Lehrstuhls für ungarische Lite-
raturgeschichte an der Universität Szeged. Obwohl sich auch der
namhafte Ady-Forscher, Gyula Földessy, um die Stelle beworben hat-
te, wurde - auf den Vorschlag von Béla Zolnay hin - Sándor Sík zum
Lehrstuhlleiter berufen. Während dieser seiner Tätigkeit war er
darum bemüht, den Literaturhistorikern Antal Szerb, Kálmán Timár,
Sándor Galamb, Ágoston Pével und Dezső Baróti die Lehrberechtigung
als Privatdozenten an der Universität zu erteilen. Er hielt Vor-
lesungen über alle Epochen und Genres der ungarischen Literatur und
unterrichtete ausserdem Literaturtheorie, Ästhetik sowie Fachmetho-
dik. Als führender Lehrer war er Patron des "Kreises der Szegeder
Jugendlichen" (Szegedi Fiatalok Köre) und leitete in den vierziger
Jahren auch die Arbeit der Schauspielergruppe der Universität (Egye-
temi Színjátszó Társaság).
